

ТЫВАГА УЛУСЧУ РЕВОЛЮЦИЯНЫН 50 ЧЫЛЫ

Безен чылдын мурунда Октябрьдин социалисттик Улут революциясынын күчүгү салдырылды, орус пролетариатын дүркүлдөткөн аялган база Россиянын Коммунисттик партиясынын дуулашчылыгына дайынмаша, күш-ажалы менен арат мессалар Улусчу революцияны боттандырган. «Чоон түштүк уластарынын революстук шимчөөсүнүн ам даягы имперализмдинге уадр бистин Совет республикалыктык революстук демисел-биле шуут хоббаалык хөгжүп болур, ба оон оскор шиптирлеттинин шыдаас» дор дугайында В. И. Лениндин сөстөрүнүн ханы мергени оон-биле тодарай бадытаттыган.

Ленинчи бо номина Тыванын ажалы чонгарымын демисел-биле бүгү чорудулаа-биле бүрүн болган долу бодыт-каттыган. Тывага Улусчу революция Россияга Пролетариат революциянын шуут болган дүрүн баураар уламчылаа болуп, хамыктык мурунда Россиянын улустарынын революстук демисел-биле болуун шуут харылаалык турганын ачында тилсиз. Тывага улусчу революция болуун характериниң талаа-биле таамайыраагы болган антифеодалдык революция болуушаа, Октябрьдин социалисттик Улут революциянын уламчылаа болган.

Ленинчи партияга уадрган Россия пролетариатынын дуулаа Тыванын ажалы чонгарымын тилсиздене шиптирлет чүз болган. Россиянын улустарынын шиптирлет болган политиктик дуулаамчылыгы ажалында тыва улусун амдыралык чадасын, феодалдан со-циализмге шилтине болуун аргалык болган.

Чүс-чү чылдары уштунун үнери, чаа амдыралдык элдерин арат мессаларга чик эсе болган. Феодалдык, даптык кулаачыларын болган түс чериниң феодал-арыптын бүдүн партия түс чылда тергидиштин аар урукстарын арттырып каан. Бүрүн хооураа, эгелде-тургелде текеси тыва араттар чарымын амдыралга турт-тал, бикин-биле шуут чоң лакаларын болган хамнар-нын угаан-бода дарыянын адалга чораша. Тывага улустур чоң турган, араттар бүдүдү көшкүн мал болган тер ажалык ылым чораша. Маңа ажал медицина-даа, школар болган улусчу кулаачыларын эске-даа одагары чок турган. Бо бүгү байдал социал-политиктик үнденин чаартылгаларын чорударын негез келген. Аңа үндеш-леш, кулаачыларын чорударын талаша экономика-ка социалисттик улаадын үндештерин тургузарыне күш-ажалы араттарын күженишкенин угаалдырар ужурау турган.

Улусчу революциянын тынзанын баштайгы хүпери-ден эгелеш, Тыва биле Совет Россиянын арасына баураар ажи-дучалыктын харылаалар тургустунган. Совет Россия тыва улуска дуулаамчылыгын хооун дораша, сууган. Совет улустарын, хамыктык мурунда улау орус улусун ажи-дуча ак сеткилдик дуулаамчылыгын тилсиздене Тывага коллестипишкенин чорудулаа эгелеш, ук чорудулаа арат ажи-дучалыктын натуралдык байдалында социалист-тик ажи-дучалык чорударыне басымын кылар арганы берген. 30 чылдарын эгелеша улустурну тургузуу эгелеш, туудур организациялар, транспорт бүдүргелерин болган харылаалык чепек-херекселери көстүп келтирилген, ажал-чы ажи-дучалык эгелеш.

Ола чылдары тыва бикити чогаалды тургусканы рес-публикалык шиптирлет-политиктик болган кулаачылар ажи-дучалык улам инай хөгжүрүгүне тоогу талаам-биле улау ужура-дуулаа болган. Тыва бикиттик тургустунган рес-публикалык шиптирлет эсе орус-биле хөгжүдешкенге чаа басым болган. Бикит Совет Эмгекчилер ажи-дуча улустар-ы-биле тыва улустун улам сырый чоктуулажырына ду-аалаа.

Бо харылаа гитлерин Германияга уадр Совет Эмгекчилер Ада-чуртун Улут дайыннын чылдарында улам бикитти. Тыванын ажалы чонгарымын боттарынын салым-хуузу совет улустар ажи-дуча деп чүвени билдиреша, совет туртка бүгү талаачи дуулаамчылыгын көргүзүп, оон-биле ин-тернационалчы хуулаагы күүсөдир турганар. Тыва улус-тун бодунуң ажалы-совет улуска чабымын бердишкенин оон база катан көргүзгөн.

Тыва Арат Республиканын хөгжүдешкенин тоогулаа дур-жулаа болган оон 1944 чылдын октябрыла СССР-нин со-ветизация ажи-дуча-биле каттыжып киргени Совет Эмгекчилер Коммунисттик партиясынын чогаалымын бау-биле боттандырып чоруктаны Ленинчи напонала политиканын мергениниң чаа чалышканча көргүзүп болган. Оа үндеш эгелеш-ле Тыва чаартылгаларын болган аас-кезенин шалымын орунуң кирген, Россия Федерациянын рес-публикаларынын, Советтер чүртүгүн чик элеш, Тыванын ажал-чы чонгары ортузунга тоолонч черин элеш, Тыванын ажал-чы чонгары бикити Ленинчи орус-биле чоруктаа, коло-ния болган хамаарылгалык чурттарынын улустарынын сагы-жыга даа кирбес ылдыг улау басымы бодунуң политик-ти, экономикалык болган кулаачылар хөгжүдешкенге кыл-ган.

Совет эрес-чарыгынын чылдарында Тывага чүс-чүс үлет-пүр, туудур болган транспорт бүдүргелерин болган орта-

низацияларын, колхозтарын болган совхозтарын, кулаачы-лык болган кадык камгалаалымын, улау өрөдигезиниң болган садыгын албан черлерин тургускан.

Тыва ажалы үдө-шалымын хөгжүп турар улаа-пүрүг, бедик механизацияланган, хой амдыралык кадык ажи-агылдык аграр-индустриалдык республика аарган. «Тыва даг-дугу» комбинаттың бирги эгелешин бүдүргелери долу күчү-биле ажилдап турар. Каа-Хеминиң хоум-лаш разрезин, Кызылдың туудур материалдары кылар комбинаты, «Тыва кобальт» комбинат болган эске-даа хой-хой үлетпүр бүдү-рүгелери күш кирип кез чыдар. Бо бүгүгү ажалында эрт-кеч беш чылда бүдүргү фондусу 1.5 катан, а үлетпүр продукциянын бүдүрүп үндүрерин — 48 хуу көндүдүр арга аалдыган.

Каа-Хем ажи-агыл бүдүргелериниң өндүрүшүн тейлеш база шалымын, күрүнеге кадык ажил-агыл продукциянын садыг көндүрүп, шиптирлет кадыктын баш сагы эскен.

В. И. Ленинниң баш уадр өтүр көрүп, туулаа-биле алырга, революция мурунда «патриархалдык» болган «артык чарык чорук» тергиден турган Тывага ам соци-алисттик кулаачы чедипкиниң хөгжүп турар.

Совет Тыванын ажалы чонгарымын улау Ленинчи номинады чалгыткан чок барымдаала, бүгү совет улустун күчүлүг ду-ааламчылыгына дайынмаша, 1971 чылдын алдарынын бол-ган социалисттик хуулаагы күүсөдиринге көсүк чедипки-нинерин чедип ап турар. Улаа-пүрүг чалы планын 105 хуу күүсөткен. Сүт, эт болган дүк садар талаам-биле олаа-га база кадык ажил күүсөткенге. Каа-Хеминиң хоум-лаш раз-резиниң, Кызылдың сайгарыла баазаалынын, «Тыва көдө-түдү» трестин, «Тыва кобальт» комбинаттың коллестипте-ри бирги чартык чылда олаа эки ажилдаа, а бирги чарт-тык чылдын түндүгүндө Каа-Хем районга СЭКП обко-мунун, Тыва АССР-иниң Министрлер Чөвүлелиниң болган облоорукчуларын шиптирлет Кызыл туугун тывыкан. Ак-Довурактың ажалычарын, Тайдының төражалыкын, Кызыл хоорукчуларын ажил-агылдарын малчыларын болган эске-даа бо хүнерде орус киришкенин ажил-дап турар. Тыванын ажалы чонгарымын чаа беш чылдын даалгаларын чедипкиниң күүсөдиринге долу шиптирлет.

Ажалы үдө бүгү республикада Улусчу революциянын бол-ган Тыва Арат Республиканың долуна тургустунган бол-ган 50 чыл оонга тоолонч улаа-пүрүгүне боттандырып калбар-ган. Ынчанган партия организациялары республиканын ажалы чонгарымын күжүрүп, СССР-иниң XXIV съездинин тоолугу шиптирлетин ажилдыралга боттандырышыне, чаа беш чылдын Директиваларын чедипкиниң күүсөдиринге көшөткөн, 1971 чылда болган тоогу беш чылга социалисттик хуулаагы чедипкиниң долу болган ажил күүсөдир, дорш массалык социалисттик чарыктын калбарып тур-ган, оа тоолугу хүнге беткездик чорудар ужурау.

Тоогу беш чылдын алдарынын чедипкиниң күүсөдир тоолонч партия, комсомол болган профсоюзлар организаци-ялар, республиканың бүгү ажалы чонгарымын эне органи-зация болган орус-чүрүмүгү чорукту чедип алыр ужу-рду. Ам оорулаа болза, бүдүргелерин улаа-пүрүгүне улаа-пүрүгүне денгенин шиптирлетин-биле бедилер, СЭКП-иниң XXIV съездинин шиптирлетин-биле холбоштор кол-лестип, район бүдүргү болган республиканын мурунда турар ажил-херектерин күүсөдиринге коммунисттерин бол-ган бүгү ажалы чонгарымын күженишкенин улаа-пүрү-гары болуп турар.

Ажалы үдө көдө шиптирлетин күженишкенин боду-п, шиптиг болган компартияга мал чедипкин бедеткээр-иниң алдары болган дорш болган ажил күүсөдиринге улаа-пүрүгү турар ужурау. Ферма болган хойжы бригада бүдүр-гүге мал чедипкин бикити кулаачыларын тургустуу, бедеткээр мал ажалынын кол оорулаагы чедипкиниң күүсөдир арганы бээр, Оон-биле кады партия организациалары болган ажил-агылдарын улаа-пүрүгүлү дүжү ажалы ажалы-кымын болган мал кыптагалдышымынга бедеткээди улаа-пүрүгү болза ужурау. Августун 1-ге чедир ажал ажалы-кымын бүгү техникалык бедеткээр, склад бажыларын, хо-уу туралгаларын болган шаңдарын септар база соок-до-лат дүженин манайла мал кажаларын база кыптагалды-шына шуут бедеткээр ужурау.

Улаа-пүрүгү, туудур болган транспорт бүдүргелериниң база организациаларын, улау өрөдигезиниң, кадык кам-галаалынын болган кулаачыларын албан черлериниң мурун-да оон дудак чок чууга оорулаагы туруп турар. Олар СЭКП-иниң XXIV съездинин чыла болган Тывага Улусчу революциянын 50 чыла күш-ажалы, кулаачы болган хой-шиптирлет амдыралыга улам бедик көргүзүлгө-биле демгелеттинин дорш ажил-херекти ынчаар чорудар ужу-рду.

Аалдары байыралы—Улусчу революциянын болган Тыва Арат Республиканын тургустунган 50 чылдын бүдү-рүгү болган Тыванын коммунисттерин болган бүгү ажалы чонгары аа алдарынын юбилейин тоолонч демгелеткээрине бикити шиптирлетиниң өлөрдөн турар. Оон херечин болза бистиди ылак Тороон чүртүгүстүн алдар-ады дорш оларын орус киришкенин күш-ажалы болур.

СЭКП ТК-да болгаш СССР-иниң Министрлер Чөвүлелинде

СЭКП ТК болган СССР-иниң Министрлер Чөвүлели СССР-иниң ужудукчу-космонавтары Совет Эмгекчилер Маадыры Г. Т. Добровольскийниң, Совет Эмгекчилер ийи дакпыр Маадыры В. Н. Волковтун болган Совет Эмгекчилер Маадыры В. И. Панаевтин туураалык монтежер дугайында саалдарын чуулаа-пүрүгү, мындыг шипти-риниң хуулаа алган:

Г. Т. Добровольскийниң, В. Н. Волковтун болган В. И. Панаевтин бистарын оларын тороон чериге Одесса, Мо-сква болган Антубисин хоорайларга тургузар дугайында: «Союз-11» космос кораблынын хонга чериге тураскаа-ды туудур дорш дугайында;

Космонавтарын бистекторунуң Ю. А. Гагарин аттыг төд-түң космонавтарын эргем-билгени чедип алган Харь-ковта ужудукчуларын Совет Эмгекчилер ийи дакпыр Ма-адыры Григорьев аттыг долу шөгүт унар чүлүг улаа-пүрү-гү, Москвада Серго Ордиониде аттыг унар чүлүг жи-ститудуун болган Панаевтин политиктиг институтуңуң бажыларынга тураскаа самбыраларын тургузар дугайы-нда.

Космонавтарын өөренип турганы ийити билгени орту-ман школарын Одесса, Москва болган Антубисин хо-орайларга бир-бир кудумчуу Г. Т. Добровольскийниң, В. Н. Волковтун болган В. И. Панаевтин аттары-биле алаар дуга-йында ажалы чонгар депутаттарынын Одесса, Москва бол-ган Антубисин Советтериниң күженишкенин саалдыг чүтүдүр деп саалар.

Кызыл туктарны — тишлекчилерге

РСФСР-иниң Министрлер Чөвүлели болган Профсоюздар Эмгекчилер Бүгү-өлөт Төң Чөвүлели 1971 чылдын бир-ги чартында мал ажалынын продукцияларын бүдүрерин бол-ган бедеткээрин көндүдүр, малтын болган күштүн про-дуктууун бедилер дорш автономнот республикаларын, край-ларын, областтарын болган автономнот областтарын Бүгү-россия социалисттик чарыкынын түндүгүндө чуулаа-пүрү-гү көргөн.

Чарыктын бирги черлерин элеш тилекчилеринге саал-тыргалар болза: Соңгу-Барыны зона талаам-биле — Ленин-град область, Тон зона талаам-биле — Изаково болган Нас-рома област, Волга-Ватка — Чуваш АССР, Поволжье — Астрахань область, Соңгу-Ватка — Краснорай край болган Кабардин-Балкар АССР, Барыны-Сибирь — Алтай край, Чөө-Сибирь — Иркутск область, Бракы Чөөн чүк — Сахалин об-

ласть, Соңгу зона талаам-биле — Нени АССР. РСФСР-иниң Министрлер Чөвүлелиниң болган ВПС-тин шиптир Кызыл туктарын Коми болган Чуваш АССР-лерге, Краснояр крайга, Ленинград болган Сахалин областтарга ар-тырарын, 10-10 мун рубль хемчөөдиг шаңдарын тилсиз-рини шиптирлар.

РСФСР-иниң Министрлер Чөвүлелиниң болган ВПС-тин шиптир Кызыл туктарын база 10-10 мун рубль шаңдалы Кабардин-Балкар, Алтай крайга, Астрахань, Иваново, Иркутск болган Кострома областтарга тыптар.

Марий, Калмык, Чечен-Ингуш, Соңгу-Осетия, Бурят АССР-лер, Краснояр болган Приморск крайлар, Москва, Смо-ленск, Томск болган Магадан област чарыкка ийити черин элеш. Олар беш-беш мун рубль шаңдаларын алыр. (СЭТА).

ЭШ Г. И. ВОРОНОВТУ СССР-НИНГ УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ КОМИТЕДИНИН ДАРГАЗЫНГА ТОМУЙЛААР ДУГАЙЫНДА СССР-НИНГ ДЭДИ СОВЕДИНИНГ ПРЕЗИДУМУНУН ЧАРЛЫН

СССР-иниң Деди Сөвөднин Президиумунуң дондадыры болза: Эш Г. И. Вороновту СССР-иниң Улусчу контроль комитетиниң даргазына томулар.

СССР-иниң Деди Сөвөднин Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ. СССР-иниң Деди Сөвөднин Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАЗЕ.

Москва, Кремль. 1971 чылдын июль 22.

ХАКАС ЛИТЕРАТУРАНЫН БОЛГАН УРАН ЧҮҮЛДҮН НЕДЕЛЯЗЫ ЧОРУП ТУР

Каа-Хем районунуң тогу — Сарыт-Сеп суурун Кулаачы-байыралы байырал шипти-риниң кымын келген турган. Хакас чечен чогаалын болган улаа-пүрүгү Тывага не-делел-биле холбоштор Аб-аканын орус улусу ажи-агыл коллестипиниң аңаа чед-бээр долуна, бедил турган суурун чуртатчыларын ку-думчуа үлүгүлө каа, ажалы-кымын чыгып улаа-пүрүгү алган.

Кулаачы бажымын. Чоон олу долураа олураа-пүрүгү. На-йыралдык кыска хуулаа. СЭКП Каа-Хем райкомунуң секрета-ры Эш В. И. Чигарский, оон алган, хакас ажалычары ба-йыр чедипкини, оларын улаа-пүрүгү холбошкан ажил-чорудулаагына чогаалчы улау чедипкинирлерин болурун ку-заша.

Хакас оңдүктөрүн бист-тин Тыва АССР-ге чедип кел-гени, хакас чечен чогаалын болган улаа-пүрүгү хуулаа-пүрүгүне чедип келген эртин турар бистиди киниң бүрүгүгү өртүр бол-ган ол болза, бистиди улау Тороон чүртүгүстүн ажи-дуча-пүрүгүне улустарын Ленинчи эл-байыралымын демгелет-ди, ылчанган хакас автономнот областын ажалы чонгары партиянын XXIV съездинин шиптирлетин ажилдыралга боттандыра та-лаам-биле улау чедипкинир-лерин болурун күндөниң — деп, оа чуулааган.

Хакас ажалычарын му-рунда СЭКП Хакас обко-мунуң пропаганда болган агит-ация кидишкенин эргелешкен эш Е. А. Матросов чүе чо-гулааган, хакас иштерин адр-езинге чуулааган эки кү-дөдери дорш өөрүн чедипте-ри.

Оон соонда ажалычарын улау компартия сары-сепчи-лер көргөн.

Хакас артистер дүгү Ку-дусту суурун чоңуга бот-тарынын улаа-пүрүгүне соуура-пүрүгү.

Хакас чогаалчылар Бай-Тайга районга чораша. Чонор-даптаа чаап шиптирлет мер-гелешкелерин тороон чур-ту Кызыл-Даг суура олар че-де берген, аңаа улаа-пүрүгү-нүн кымын келген. Көдө Совет дар-газы Д. Кагай-оол ажалычар-га байырын чедипкини, суурун ажалы болган кел-гелде боттандыра дугайы-нда чогаалчыларга чуулаа-пүрүгү.

Ажалычар суурун чорут-кан, малчыларын Түрүдө чалгаларына барып, СССР-иниң Чуртукчулар ажалычарын келгелдү, алдарыг чонор-даш чоңукчуу С. Көгө-ва болган ажалычар ажалычарын аңаа шипти-риниң ажи-агыл болган улаа-пүрүгүне боттандыра дугайы-нда.

Чогаалчылар районунуң Шей суурага база чораша.

Бай-тайга-кылар ажалычар-ын өңдүкү-биле үдөп, оларга ажалычары чал-лаа чедипки-нирлерин болурун күзаша.

Абаканын өртү улаа-пүрүгү ансамблиниң ойнакчылары. Фото Ч. АЛЕКСЕЕВИЧ.

ТЫВА АССР-НИНГ ДЭДИ СОВЕДИН ЧЫЛДЫРА ДУГАЙЫНДА ТЫВА АССР-НИНГ ДЭДИ СОВЕДИНИНГ ПРЕЗИДУМУНУН ЧАРЛЫН

Тыва Автономнот Совет Социалисттик Республиканын Хоой-лугууну 8 чүдүгүне үндештеш, Тыва АССР-иниң Деди Со-вөднин Президиумунуң дондадыры болза:

Тыва Автономнот Совет Социалисттик Республиканын үш-кү чымынын байыралдыг сессиянын 1971 чылдын август 13-те Кызыл хоорайга чымылар.

Тыва АССР-иниң Деди Сөвөднин Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАН.

Тыва АССР-иниң Деди Сөвөднин Президиумунуң Секретары К. БУДУН-ООЛ.

Кызыл хоорай. 1971 чылдын июль 22.

Садыг ажилдакчыларынын байырлыг хуралы

Дүгү Кызыл, Политчырымдык бажымын Садыг ажилдакчыларын Хуулураа тураскааткан байырлыг хурал бооп өрткен.

Республиканын садыг министри Т. К. САГААЧЕВ оа ху-ралага илеткек кылган, садыг болган ийитиниң чедипкинеге черлериниң ажилдакчыларын тоогу беш чылдын биргизиниң планын хуулаа боттандыра күүсөдир дорш социалисттик ху-улаагы чедипкиниң күүсөдир турарын демгелешкен. Чар-тык чылда республиканын садыг организациаларын күрүне болган кооператив садыгларын, бирал садыгларын планын 102.2 хуу күүсөткен. Күрүне садымын бүдүргелер-ин планда ажил 1 миллион 358 мун рубльдин барымын саткан.

Чарыктын мурунку олураада Кызыл садымын кол-лестип, Тыванын садыг конторазы, етоналалар болган ресторинар, трези, «Тыва даг-дугу» комбинаттын ажалычар халдыралга кидиш болган эске-даа коллестиптер чоруп турар.

Хуулаа соонда солун юбилей болган.

(Бистиди көрү).

«Улаа-Хем» совхозун хойжар, Тыва АССР-иниң Деди Со-вөднин депутаттык Эмгекчилер Чамар тоогу беш чыл-панын хуулаа боттандыра күүсөдир дорш социалисттик чары-ка ийиткелди киржи турар. Оа бо хүнерде төрүрү 324 койду кадарын, 100 койга оонаштыр 95 туралык халка-лаа болган хой бүдүргүндө не 26 дүктү киргизе алган. Совхозтун мурунда садыгдан согулааларын күүсөдиринге ажалы малчыларын кызыла-биле эйеледен турар.

ЧУРУКТА: Э. Чамар.

П. ГОЛДОВИЧ фотогу.

БИСТИН РЕСПУБЛИКАДА

Чоон-Хемчик районун ажалычарын шиптирлет ма-лыга чедип бедеткээрине рес-публикага бир дугаарында кирген. Олар ситен келгелде-ниниң хуулаа-пүрүгүне улам дурдөдөн турар. Каа-Хем болган улаа-пүрүгүне ситен келер кол шөдөрдөн ситен тоолугу үндөш, азы чаа үнү эгелеш. Ынчанган ко-хозтар болган совхозтар ба-птар шаңдары эрчи ситенип черлерин кестирип кирген. Оа ыштак халгага арамдаа, ийитиңде ситенип чер-лерин хол кадыра-биле ко-зерин база организациалар.

Район 14 мун ажалы тола ситен, 200 тола будук-бүрү бедеткээр планын. Ам 2300 га черин ситенип көскөн, азы 1240 тола ситен сараат-таттыган. Бедеткээр будук-бүрү 467 тола.

Нитенин маалыга элек-кеми бедеткөө ажалычарын эгелешкен болган «Алдан-Маадыр» совхоз бо чууга кампанын организациалар чорудуп турар. Оа ажалы-агыл 200 тола ситенип, 13 тола будук-бүрү бедеткөө. Чедип бедеткээр ажалы «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хем» совхозтар багай эсе чорудуп турар.

Д. ШЫРАП.

Чоон-Хемчик районун ажалычарын шиптирлет ма-лыга чедип бедеткээрине рес-публикага бир дугаарында кирген. Олар ситен келгелде-ниниң хуулаа-пүрүгүне улам дурдөдөн турар. Каа-Хем болган улаа-пүрүгүне ситен келер кол шөдөрдөн ситен тоолугу үндөш, азы чаа үнү эгелеш. Ынчанган ко-хозтар болган совхозтар ба-птар шаңдары эрчи ситенип черлерин кестирип кирген. Оа ыштак халгага арамдаа, ийитиңде ситенип чер-лерин хол кадыра-биле ко-зерин база организациалар.

Район 14 мун ажалы тола ситен, 200 тола будук-бүрү бедеткээр планын. Ам 2300 га черин ситенип көскөн, азы 1240 тола ситен сараат-таттыган. Бедеткээр будук-бүрү 467 тола.

Нитенин маалыга элек-кеми бедеткөө ажалычарын эгелешкен болган «Алдан-Маадыр» совхоз бо чууга кампанын организациалар чорудуп турар. Оа ажалы-агыл 200 тола ситенип, 13 тола будук-бүрү бедеткөө. Чедип бедеткээр ажалы «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хем» совхозтар багай эсе чорудуп турар.

Д. ШЫРАП.

Чоон-Хемчик районун ажалычарын шиптирлет ма-лыга чедип бедеткээрине рес-публикага бир дугаарында кирген. Олар ситен келгелде-ниниң хуулаа-пүрүгүне улам дурдөдөн турар. Каа-Хем болган улаа-пүрүгүне ситен келер кол шөдөрдөн ситен тоолугу үндөш, азы чаа үнү эгелеш. Ынчанган ко-хозтар болган совхозтар ба-птар шаңдары эрчи ситенип черлерин кестирип кирген. Оа ыштак халгага арамдаа, ийитиңде ситенип чер-лерин хол кадыра-биле ко-зерин база организациалар.

Район 14 мун ажалы тола ситен, 200 тола будук-бүрү бедеткээр планын. Ам 2300 га черин ситенип көскөн, азы 1240 тола ситен сараат-таттыган. Бедеткээр будук-бүрү 467 тола.

Нитенин маалыга элек-кеми бедеткөө ажалычарын эгелешкен болган «Алдан-Маадыр» совхоз бо чууга кампанын организациалар чорудуп турар. Оа ажалы-агыл 200 тола ситенип, 13 тола будук-бүрү бедеткөө. Чедип бедеткээр ажалы «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хем» совхозтар багай эсе чорудуп турар.

Д. ШЫРАП.

Чоон-Хемчик районун ажалычарын шиптирлет ма-лыга чедип бедеткээрине рес-публикага бир дугаарында кирген. Олар ситен келгелде-ниниң хуулаа-пүрүгүне улам дурдөдөн турар. Каа-Хем болган улаа-пүрүгүне ситен келер кол шөдөрдөн ситен тоолугу үндөш, азы чаа үнү эгелеш. Ынчанган ко-хозтар болган совхозтар ба-птар шаңдары эрчи ситенип черлерин кестирип кирген. Оа ыштак халгага арамдаа, ийитиңде ситенип чер-лерин хол кадыра-биле ко-зерин база организациалар.

Район 14 мун ажалы тола ситен, 200 тола будук-бүрү бедеткээр планын. Ам 2300 га черин ситенип көскөн, азы 1240 тола ситен сараат-таттыган. Бедеткээр будук-бүрү 467 тола.

Нитенин маалыга элек-кеми бедеткөө ажалычарын эгелешкен болган «Алдан-Маадыр» совхоз бо чууга кампанын организациалар чорудуп турар. Оа ажалы-агыл 200 тола ситенип, 13 тола будук-бүрү бедеткөө. Чедип бедеткээр ажалы «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хем» совхозтар багай эсе чорудуп турар.

Д. ШЫРАП.

Б О А Р Ы Н Д А:
Шериг-патриоттуг
темага
материалдар

ХАМНААРАКТАР ЫРЛАЖЫП ТУРДА

Хакас литературанын болгаш уран чүүлдүн неделязы чоруп тур

Абаканнын улусчу хорунун танчычылары.

Хакас чогаалдар тыва дылда

Хакас улустун сураглы чогаалчызы Михаил Ильичиковтун «Хайырааннын өзен» деп шижин хакас чогаалчыларынын дан тыва дылче баштайгы очулдуртунган чогаалдарын бээрзин. 1950 чылдар үзүндө-ле Юрий Кюнгештин очулгазы-биле ук шижин Тыванын хөгжүм-шин театрынын артистери тургускаш, республиканын бүгү районнарда көрүкчүлеринге бараалгаткан.

«Хайырааннын өзен» М. Е. Ильичиковтун «Ийн хем дугайында тоол» болгаш «Дангыран» деп шүүлүтери дээш өскө-дөө чогаалдары-биле катат «Чечектел, Хакасия!» деп тыва дылда үнгөн чынында кирген. Ол-ла чынында М. Никитовтун, И. Нотушевтин, Н. Доможаковтун, И. Калчигашевтин, Н. Тинниковтун, В. Угдывиновтун, И. Ностиковтун шүүлүтери, С. Н. Нотушевтин «Алдын ары» деп тоолчургу чугаазындан үзүндү. М. Чебодаевтин «Менди чагай», М. Баниковтун «Хову дугайында бодалар» деп шүүлүгелдери, И. Ностиковтун, Ф. Буриковтун, М. Чебодаевтин, С. Нотушевтин база парлаттыгылан.

Өңүктүрүнүн чогаалдарын очулдурарын-га С. Сары-оол, Б. Ховенмей, С. Сиринов, Ю. Кюнгеш, А. Дармаз, К. Нудажин, О. Суванпиг болгаш өскө-дөө зыштер киришкен. Чоокта чаа Тыванын ном үндүрер чери Николай Георгиевич Доможаковтун «Ырак алда» деп романын парлап үндүргөн. Ону В. Монгуш биле Я. Хертег очулдурган. Оң мунунда бо чогаалчынын «Чалалга» аттыг шүүлүктеринин чынында бистинге орус дылга парлаттынын үнгөн болгай.

Агитбригада аалдап келген

Бо хүнерде республиканын кайы-лаа булунарарында хал чепини белеткен ийнг гугурун чоруп турар. Бистин Тес-Хем районун «Ал-Эрик» колхозта бо ажал хайымчы-лыктын байдала. Чоокта чаа колхозтун ховуда сиег кезер турала Шара-Нуурда брига-дага район төвүнүн бот-ты-зынгар артистери солуи концерт программалыг чедип келгеш, кезе, ажал өсүлү-де оюнуу бараалгатканнар.

Дараазында демги агитбри-гада колхоз төвү — Ал-Эрик гугурун клауунага ол-ла кон-церттин үндүрү бергенине чон узуг өөрүп четирген. Концертте районун узур-тур ажалдакчылары боттары киришпешкан, чон ортузунга лектик, бееданы кылмын чорааны оша өөрүчүг болган.

Мураакты чыгы каларчы-ны Михаил Дончунге турса-лаатан ырыны база талаа-тымыс өл-бүлө Чымыгылар-дын күтүскени «Шейн хем-ми», «Ыры херек» деп ыры-ларын чон узуг сонугура-биле хүлээп алган. Москва хоорайда ширк сүргүзүлдө өөренип турар анык кыс Овермаа Коланай «Айлан кукум» деп ырым эки ир-лаан. Ылангыя концерттин программасы үгө тааржын, алан хой номерлер бүдүрү-генин мураакчыларына ак-эри-кчилер улуу-биле өөрөн.

Концерт эзелеринин хүр-пү чарында дөсөлей бай-далынын дугайында колхоз-чуларга солуи лекцияны пар-тия райкомунун төлөөн ит Колгаа номчаан.

Бедик ийелгит, ханы утка-зы концерттен Ал-Эриктин ажал-шчилери чаа күштү көмөп алган. Ам олар эки көргүзүлгөр, кызымаккай ажал-шчи дөш шайнаткан Кымыл турун быжыг тудары-биле кыл чени белеткенине бүт күш салып ажалда-шкан, күсүк дүжүг ажалда-шып чыгасалгит киристер. Районун өскө бүт ажал-агылдары база үстүлдө агит-бригадаларын сиег шөлдөрүн-ге солуи концерттин аалдан чедип келгеш манап турарла-ры чугаажык.

К. БИЧИН-УРУГ.

ОПЕРАГА ЧЕДИР

Хакастар музикага, ырыга мын. Той болгаша, ырыажы-ны хүлдүтү чөргө олутуп алган, ону күш-ажылын ки-жип-биле дөңгө хүлдүтүр. Оң мылгы болбас артык чок-ажыл биле ыры коюу чоруп.

Тоогунун көргүзү турарында алдыра, хакастар боттары музика хөгжөөдөрүн чоруп, байларга ырыан бөр бичан ажалдакчылар-ла турган. Ажалга мунгаратчы, үрөнтүг тургузаал-ла ханы, оң ийдиымы — човуун даралыга, ыдым чуртап чораямыда. Хакастарга ажал бичирип бил-бес чораян толгоо, узусту музика ажаллары биске чет-төш, мычала-лаа узустун ас чогаалы човуу ыраакыла-рын дамчытыр революция мурунда хакас музика калдыг турганмы биске чедирип келген.

Хакас улустун музикамын чүтүлдүтү чораямыда С. П. Нотушевти бүт Хакасияда билир. Ол болза хей гав-ныг тоодарын, ырыларын, легендаларын бижэе.

Музикага аныктарын солуургалы ам узуг, 40 чыл-ларда Абакан хоорайга баштайгы музика школын аял-тыган.

Хакас профессионал музикамын баштайгы ажалдакчы-ларын билгеш А. А. Кеппель ботун өөрүшкү-биле са-гыт бир. ырылар, тоодар, ажаллар талаа-биле оң байлык бичкелгени ол кылган. Оң ажалдакчылар 100 ажал чо-гаалы хакас ырыны алды фондусуна кирген.

«Ажы», «Ас көкүлүн күжү», «Мөгөлтүрүтөн Хортло» дөш мылгы шилерге музикамы А. А. Кеппель бижэе, ажалыг сөздүдө баштайгы хакас операнын «Чалал-ку-ту» бижэе.

Хакастарын аралыга баштайгы, доктаамал композитор-лар Г. Чельмаков, Н. Катаява олар боту берген. Оларын чогаалдары човуу эки билирин болган чынгын чок мер-ке-жидилл туралар турар. Амгы үгө хакас музикачылар болган ыраакылар чүтүтүчүлүкчелеринде, консерва-торияларында өөренип турар.

Областа ам 18 музика школын бөр. 1961 чылда ажал-тыган музика училищени бо чылын он чыл оюн демде-лген. Ону Хоосан А. Сиринов, Н. Катаява, С. Чельмаков, К. Суванпиге болган өскөлөрүн-даа бөтүч чортарал-биле демде-лээр бис.

Хакас музика болган ыры амгы үгө Тыванын, Моолдун, Якутиянын, Москванын, Ленинградтын, Фрунзенин, Кипи-нестун концерт залдарында, чөргө ийнчип, бистин муз-икачыларымын чораян-даа, чораян-даа чөргөдө чаг-гылаштып турар. Ол чорук бисте меркежидил музикачы-ларын — күсөйкөчкүлөрүн ошол көстөгүн хөргөшкөн тур-рар-дыр. К. Суванпиге, Н. Катаява, М. Карамашев, И. Илдишев, Л. Буриков, Л. Леонидов аттары хой ды-накчыларга билингир.

Музикамын кайтамчыгыч пропаганда Хакасиянын «Ажы» дөш бөр болган танып ажалдан ботуп турар, оң репертуарын хакас музикамын эңилчелеринде деп ботур.

Тыва дылчылар-биле узуржымынын чөткөсүлө мавап турган бис. Музикачылар-биле база узуржымап турдусу. Ычанган ол күсөйкөчкүлөрүн ам бүткөнгө чү-рө-вистини танылган өөрүп турар бис.

Партиянын XXIV съездинин шийтирерин ажалда-ла боттардын, току бөш чылда улам узуг чөткөсүлө-нөрүн чедип алыртына бис база салымчылыкты кыер бис деп сөткү-биле тыва өңүктөрүн-биле байыр чедирер бис.

В. ЧАПТЫКОВ, Абаканнын музика училищенин башканы.

СССР-нин улустарынын V чайгы Спартакиадазы

МОСКВА. СССР-нин улустарынын V Спартакиадазы. Чик дөңгөйгө пта-гистерин маргыдаалары делегейин чаа рекорду-биле демде-лгештерин. Пер-мий спортчуу Георгий Четин (РСФСР) 375 килограммын көдүрсөп, ол рекорду тургускаш. Ийнги черин Владимир Анкин (Латвия ССР) болган үшкү черин Ра-фаэл Белемков (Белорусия ССР) алган.

Ч. Р. У. К. А. Спартакиадазын чемпиону болган делегейин тулган спортчуу Георгий Четин шиганга-биле.

И. ХАЛДОВТУН фотоу. (СЭТА-нын фотохроникасы).

Чидиг демисел уламчылавышаан

● ДУРГЕН-ШАЛЫП фекто-валыктер болган эрес-дөш боксерлар СССР-нин улус-тарынын чайгы V Спартакиа-дазынын түндөк маргыдаала-рын эгелген. Оларын-биле калы Москванын спорт че-ринде болган Рига мугула-рында спорттун сөс хөйири-нин төлөөкчелери чидиг де-мисел чорудуп турар.

«Мушкетерлар» сөс комп-лект медальдар дөш маргы-лар «Крылья Советов» деп спорт ордуздага бөдүн сый-алган, ычанган ол буттар ам-лаа чаткышта хөвөр.

● ЕВРОПАГА БИРГИ чер дөш маргыдаага бистин бок-серларыбыс арай дөңгөй чөк-өйп, бо чыл-биле үш улаа аштырымын таарышкан бол-гай. Ычанган совет бок-серларын байдала чөргө ка-дыгыл, оларын «саадаа» дөш бар бө? деп айтыр бис. Боксерларын дөңгөй дөш турары чөргө чөтүг. Олимпий оюнгарына чедир чүтүг бир чыл артыкында Спартакиадазын бокс маргы-даазы хылдаа ижакан ботуп турар.

Боксерларын аралында Евро-па чемпиону Владимир Чер-нышев (РСФСР), ол-ла мар-гыдаалыг шандалы алган Николай Хромов (Узбекистан) болган өскөлөр-даа бар. Евро-панын ол дөш судьялы Бо-рисев Савин (Литва) узур-жымынгарын арттыр. Александр Мельников (Мос-ква), Валериян Соколов, Вале-рий Трегубов (Кызыл-даа (Литва) чиктиг көсүк бок-серлар ажал-бүрү чылдаа-лар-биле киришпей барган.

Эң баштайгы узуржымын-гына ийн өңүг — чүтүтүч чемпион Леонид Бугаевский (Украина) болган Николай Ло-гин (Киргизия) узуржыган. 48 кг чедир бо боксерларын узуржымын баштайгы-зынын тилеги-биле дөң-гө-лүг. Сестин бир шүгүл-дө киржикчилерин ар-алында Абдулла Кадир-Ахун-ов (Узбекистан) болган Влади-мир Шабельников (Туркмени-я) олар бар. Ол-ла шүгүлгө ар-деганын боксерлары Влади-мир Чернышевтин болган Ва-лериан Илизинин узур-жымынгарын узур-жымынгарын ботуп турар.

● СССР-нин улустарынын бирги Спартакиадазынын кир-жикчилер Михаил Андреев (Белорусия) болган Георгий Осипов (Киргизия) олар бо Спартакиа-дазын ватерполистер маргы-даазын он бөш чыл мурун-даа-биле бөр дөңгөй, халда-чы болган камгалакчы ботуп, командалар составына ой-наар узурга таарышканнар. Олар терек кырында тренер-лер болгай-ла. Ийн тренер-инин, ийн ойнакчынын коман-даларын узуржымынгарын Украина командалыгын тил-е-лгеш-биле 12:2 санга дө-ңгө-лүг.

Мурунда ойнакчы чоран, ам тренер аларган кижилер-ин «дуалары» бо хүнерде элөөш ажал болган. Амгы Спар-такиадага кирип турар 14 тренерин ошол бирги Спарта-киадага киришкөн ботуп тур-рар. А. Грозин СССР-нин алды-рыг тренер Р. Чалава ын-чара ботуп командалыгын чөтүг медальга чедирген. Июль 22-де гугурун ватерпо-листер Узбекистанын коман-далыгын 11:5 санга тилгеш. Грозин командалыгын ойнакчы-ны 22 харыг дипломат-хи-мик Владимир Исидорев бо-өнгө дөш мачини кирип, оң-биле калы ватерполистер турарын ол чүтүлдиг ой-накчылар аларга, ол ийнти-биле 11 мачин узуржымын-гарынын халгаалыг кири-ген.

Ош-биле талааларын та-мы элөөш берген, ош со-го гаргалаттыр чыгыс турал, 32-ги көсүк кылбай чыг-аш, Корний дүжүн берген. (СЭТА).

Көрүкчүлөрүн кичээнгейинге

АГААР-БОЙДУСТУН ТААРЫМЧА ЧОК БОЛГАНЫ-БИЛЕ ХОЛБАШТЫР ТЫВА БОЛГАШ ХАКАС АРТИСТЕРНИН ИЮЛЬ 24-ТЕ БОЛУР ДЭЭН

УЛУГ КОНЦЕРТИН

КУЛЬТУРАНЫН БОЛГАШ ДЫШАНЫЛГАНЫН ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫНЫН НОГААН ТЕАТРЫНДАН ПОЛИТИКТИГ ЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫНЫЧЕ ШИЛЧИКЕНИН КӨРҮКЧҮЛӨРГӨ ЧАРЛАП ТҮР.

Билет сазар кассалар парика болган Политиктиг чырадышкын бажыныча эртенгиин 10-дан келжээнинин 19 ОРГКОМИТЕТ.

Концерттин эгелдери 19 шакта.

Кино

ИЮЛЬ 24-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Дайымчы Доластыг узуралдары» (1 болган 2-ги кинолар) 10.30, 13.50, 17.10, 20.30 шактарда.

«ААА-ХЕМ»: «Хамра» (1 болган 2-ги кинолар) 15.00, 17.55, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чоон үш киж» 9.15, 13.00, «Арыман халымынга белеткенин тур» 11.10, 15.00, 18.50, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Уругу дилер» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Интегра» 17.00, 21.00, «Уг-базы Керри» 19.00 шактарда.

Маледженне

ИЮЛЬ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

12.30—Совету медальер. 12.35—СССР-нин улустарынын V Спартакиадазы. 13.10—Уругалар дөш чураттарын фильм. 13.45—Уругалар. «Бистин-биле ойнаар». 14.15—«Фирде» — «Чалымын», «Мастерлер хоорай». Дамчы-лыгын профтехучилищенин дозукчуларына хугаска-кан. 15.30—СССР-нин улустарынын V Спартакиадазы. 16.10—«Хулуугурун көрүр!» Документалдыг телефильм-ин көрүзү. 17.00—РСФСР-тин алдыг артлан Л. Ру-данова-биле узуржымынгарын. 17.35—Совету медальер.

КЫЗЫЛДАН

17.50—Хакасиянын «Ажы» ыры болган ташм ан-самблинг концерт. 19.20—«Ажыг чара». Документал-дыг фильм. 20.10—Салыг ажалдакчыларынын Хулууге турсаккай концерт.

МОСКВАДАН

20.30—«Музыкалыг узуржымын». «Бистин аалчымыс композитор А. Аверкин». 21.00—СССР-ин бүт бөмбүтүч талаа-биле кубугу. Чыгыс филал. «Спартак» (Москва)—«Нефтян» (Баку). 22.45—А. Изидовский — «Чай ортузун-да». Телекыныг көрүзү. 00.00—Застадыг концерт. М. Матюков, Р. Мартин, В. Марков олар кирип турар. 00.30—01.00—«Уес». Информыстыг программа.